

IN ZUTPHEN GING DE KOGEL NIET DOOR DE KERK¹

In de St. Walburgskerk bevindt zich een herinnering aan Sir Philip Sidney's tijden, namelijk een in een muur stekende kanonskogel. De kogel is voorzien van het jaartal 1584. Dat is niet een van de jaren uit de Tachtigjarige Oorlog waarmee Zutphen doorgaans in de nationale historieschrijving voorkomt. Laten we die voornaamste gebeurtenissen betreffende Zutphen kort de revue passeren, dan zien we het volgende:

Na de inname van Den Briel op 1 april 1572 door de Watergeuzen kwam in hetzelfde jaar ook Zutphen aan de kant van Willem van Oranje, doordat het veroverd werd door een uit Duitsland afkomstig legertje onder aanvoering van diens zwager graaf Willem van den Bergh.

Eind 1572 zond Alva een strafexpeditie naar het noorden onder zijn zoon Don Frederik. Zutphen maakte toen deel uit van de trits uitgemoorde steden: Mechelen, Zutphen, Naarden. Nadat ook Haarlem nog was ingenomen, kon bij Alkmaar de victorie beginnen.

In Zutphen verdween enige jaren na 1572 het Spaanse garnizoen en de stad kon zich in 1580 aan de kant van de prins scharen door aansluiting bij de Unie van Utrecht.

Een volgende inname geschiedde in 1583 door een verrassingsactie van de Spanjaarden; de definitieve overgang naar de Staatse kant kwam door de verovering van de stad door prins Maurits in 1591.

Terug naar de jaren tachtig, de tijd waarin zowel onze kogel in de muur werd geschoten, als Leicester, met in zijn gevolg Sir Philip Sidney, in deze streken opereerde. In de nacht van 22 september 1583 had zich een afdeling van de Spanjaarden verscholen in het bolwerk vóór de Nieuwstadspoort en kon zich in de ochtend, bij het openen van de poort, meester maken van de stad.² Dat was een slag voor de Prinsgezinden, die als antwoord in het najaar van 1583 een grote schans aanlegden aan de overkant van de IJssel, 'op de Veluwe, tegenover Zutphen,'³ volgens Van Til gelegen vóór de IJsselbrug.⁴ Deze schans moest echter weldra door de hoge IJsselstand weer aan de Spanjaarden worden afgestaan.

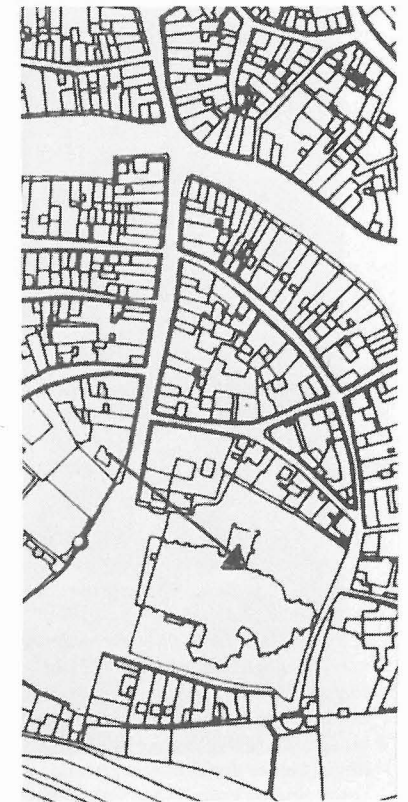
In mei 1584 werd de schans door Staatse troepen belegerd en ingesloten, omdat de Spanjaarden daarvandaan voortdurend plundertochten op de Veluwe ondernamen.

Het is niet ondenkbaar dat de kogel bij die belegering naar de stad geschoten

werd. De plaats waar hij zich nu bevindt, de oostelijke muur van de noordelijke dwarskapel, ligt recht tegenover de Hoven.

De enige uitvoerige beschrijving van de kogel vinden we bij Van Til: 'Bij het gestoelte der regering zit nog eenen kanonskogel in een pilaar; men zegt dat dezelve er door de Spanjaarden, gedurende de godsdienstoefening, is ingeschoten, bij gelegenheid van de belegering, in 1554, der stad overkomen, zoo als mede in eene roode glasruit, achter den predikstoel, wordt aangewezen'.⁵

Het jaartal 1554 moet een lees- of zetfout zijn; in dat jaar is er wat Zutphen betreft in krijgskundig opzicht niets bijzonders voorgevallen. De toevoeging dat de kogel tijdens een godsdienstoefening werd ingeschoten zal liggen aan de soort geschiedschrijving van toen, waarin niets werd nagelaten om de Spanjaarden zo zwart mogelijk af te schilderen. De plaats van de kogel was begin 19e eeuw dezelfde als tegenwoordig. Het 'Burgemeestersgestoelte' was een bank tegen de noordoostelijke kruispijler.⁶

Overigens bewaart de St. Walburgskerk nog een herinnering aan Sidney's tijden, zij het in negatieve zin. In de kerk bevindt zich een 250-tal grafzerken, ca. 100 daarvan dragen naast de naam van de overledene ook het jaartal van overlijden. Wanneer we deze naar periode bezien, valt een groot hiaat op. Tussen 1540 en 1570 zien we 21 jaartallen vermeld, ruim 7 per decennium; tussen 1600 en 1640 zijn er 31 jaartallen, 7½ per decennium. Tussen 1570 en 1600 daarentegen zijn er slechts 5 jaartallen (1574, 1582, 1584, 1596 en 1597), nog geen twee per decennium. Dat terwijl door belegering, uitmoording en hongersnood de sterfte aanzienlijk hoger moet zijn geweest. Men was waarschijnlijk niet in staat zijn doden op de toentertijd gebruikelijke wijze ter aarde te bestellen.

Noten

1. Woordspeling op de titel van het boek van Dr. S. Groenveld 'De kogel door de kerk? De Opstand in de Nederlanden 1559-1609' (Zutphen 1983) – Zie eerste boektitel in de literatuuroppgave achter het artikel van Dr. Groenveld in dit nummer.
2. R. W. Tadama, *Geschiedenis der stad Zutphen*, (1856) 222.
3. R. W. Tadama, *Ibidem* 223.
4. H. N. Van Til, *Beknopte geschiedkundige en plaatselijke beschrijving van de stad Zutphen en hare bevallige omstreken*, (1832) 18.
5. *Ibidem* 40.
6. Bij de verdere lotgevallen van de schans speelden Leicester en zijn troepen wel een rol. Nadat bij schermutselingen tussen de belegerende Engelsen en de zich bevoorradende Spanjaarden Sir Philip Sidney dodelijk was gewond, wisten de Engelsen zich meester te maken van de schans. Later ging zij echter door verraad weer verloren.